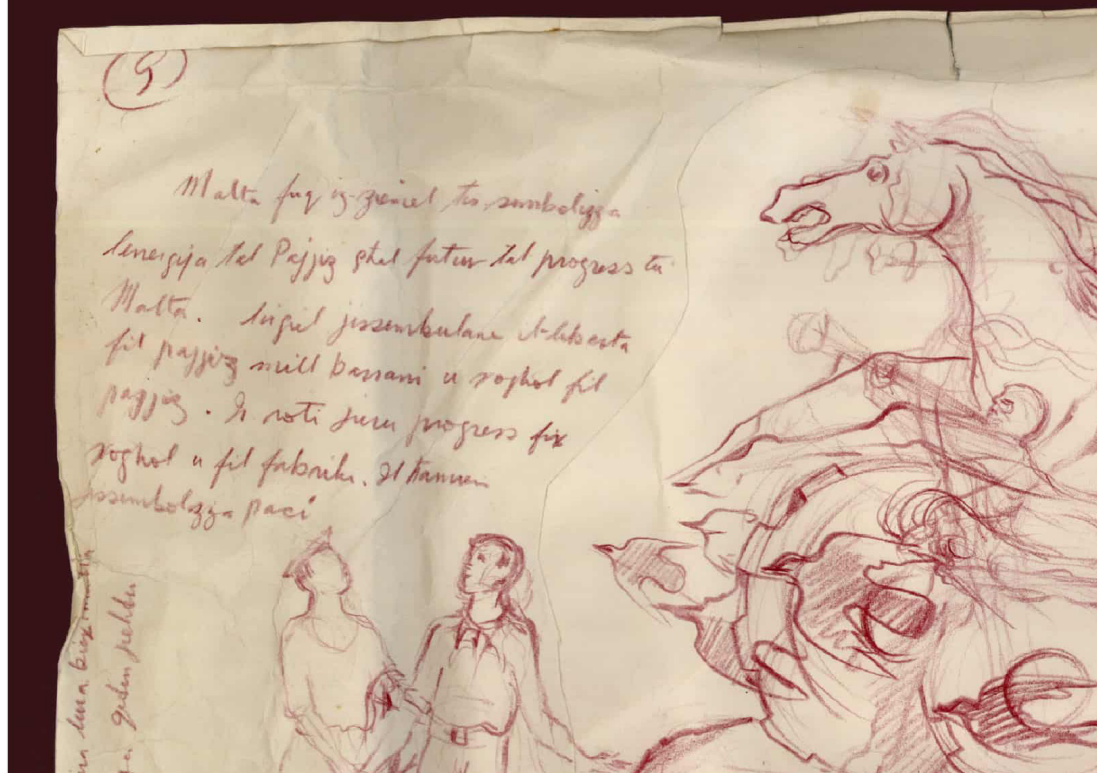


# IL-MONUMENT TAL-ĦELSIEN, MINTOFF U L-ABBOZZI TAD-DISINJI TA' AGIUS TA' LINO BIANCO

## IL-MONUMENT TAL-ĦELSIEN

### Mintoff u l-abbozzi tad-disinji ta' Agius

Lino Bianco



Wiehed mill-monumenti sinifikanti f'pajjiżna huwa bla dubju ta' xejn dak tal-ħelsien li jfakkar waħda mill-aktar grajjiet għeżiež u important għal poplu tagħna; meta fil-31 ta' Marzu tal-1979 pajjiżna ħeles darba għal dejjem mill-barani u l-ekonomija tagħna ma baqgħetx tiddependi mis-servizzi Ingliżi imma bnejna ekonomija bbażata fuq ix-xogħol, turizmu, manifattura u kummerċ. Il-monument jinsab ix-xatt tal-Birgu, propju quddiem il-Knisja Parrokkjali Kolleġġjata a' San Lawrenz binja tas-seklu biswit il-Mużew Marittimu ta' Malta.

Anton Agius, wiehed mill-aktar skulturi rinoma-

ti f'pajjiżna kien gie onorat b'ħala l-iskultur nazzjonali mill-President ta' Malta, Dr Ugo Mifsud Bonnici. Matul il-karriera tiegħu, eċċezzjonali tiegħu, tana numru ta' monumenti statali li jfakkru avvenimenti, patrijotti, u persuni ewlenin fl-istorja soċjali ta' Malta. Dawn il-monumenti huma riflessjoni tal-bidliet soċjali u politiċi li ttrasformaw lil Malta minn soċjetà konservattiva, kważi-fewdali għal stat indipendenti modern ibbażat fuq il-prinċipji tal-gustizzja soċjali.

Ir-rabta ta' Agius mal-moviment tal-ħaddiema u l-Parit Laburista tinħass sew fil-ħidma tiegħu. Huwa meqjus b'ħala r-rappreżentant artistiku tal-partit. Fost ix-xogħlijiet tiegħu nsibu

l-Monument tal-Ħaddiema, tas-Sette Giugno, ta' Dun Mikiel Xerri, ta' Manwel Dimech, ta' Ġużè Ellul Mercer, u dak ta' Mikiel Anton Vassalli. Jekk hemm xi haġa komuni f'dawn ix-xogħlijiet hija li jfakkru aspett important fl-identità ta' pajjiżna. Imma mhux biss; xi wħud minnhom jixhdu r-realizmu soċjalista u jissimbolizzaw it-taqlib soċjali u politiku ta' pajjiżna u l-mixja tal-ħaddiema bex waslu fejn ninsabu illum. Fix-xogħolijiet ta' Agius għaldaqstant jinħass dan l-ispirtu rivoluzzjonarju u x-xenqa li nissieltu għall-gustizzja soċjali. Ħafna drabi ma tistax tifred ix-xogħol t'artist minn dak li jkun ġarrab f'ħajtu. U hekk ukoll f'Anton Agius. Ma ninsewx li esper-

jenza pajjiż mifni b'mentalità kolonjali li tnissel sens ta' inferjorità fin-nies tagħha, ta' pajjiż li safa mfarrak mit-Tieni Gwerra Dinjija.

Minkejja li xi wħud mil-monumenti ewlenin tiegħu, ewlenin fosthom dak tal-Ħelsien, jappartjenu għar-Realizmu Soċjalista, tajjeb li nfissru ftit dan it-terminu għaliex Agius jinqeda b'dan l-stil li jpingi b'mod realistiku sugġetti ta' tħassib soċjali mingħajr ma neccarjament jipromwovi l-għanijiet tas-soċjalizmu jew tal-komunizmu. Għaldaqstant, il-monumenti ta' Agius ma jirakkomandawx rivoluzzjoni Soċjalista; minflok iżda jiddokumentaw il-mixja ta' dan il-poplu lejn il-ħelsien u l-iżvilupp tas-soċjetà u l-gliediet ta' kuljum tal-ħaddiema. Dawn huma narrattiva tal-mixja ta' pajjiżna lejn l-indipendenza u lejn Repubblika, li jiġbru dak li jsawwar dan in-nazzjon u l-memorja kollettiva tal-poplu tiegħu. Permezz tal-arti tiegħu, Agius ħalla mafkar ħaj tar-resiljenza ta' dan il-poplu fi žminijiet li illum qajla nimmaġinaw.

Nagħlaq b'dak li kellu xi jgħid it-traduttur ta' dan il-ktieb, René Monseigneur:

"Lino Bianco huwa professjonist, akkademiku u diplomatiku Malti rispettat (Oleinic, 2022; Davitaia, 2023). Awtur ta' bosta pubblikazzjonijiet xjentifiċi, fosthom tal-ktieb li kiseb għadd ta' riċensjonijiet u li kellu daħla miktuba mill-Maestà Tiegħu, ir-Re Simeon II (Bianco, 2022). Pubblikazzjoni riċenti tiegħu tindirizza l-abbozzi preliminari għall-Monument tal-Ħelsien, il-Birgu. L-ewwel giet ippubblikata bl-Ingliż fil-ġurnal akkademiku Rumen Revista Transilvania (Bianco, 2023). It-traduzzjoni bil-Malti ta' dan l-artiklu, il-kontenut

ta' din il-monografija, qed tiġi riprodotta b'mod parallel malverżjoni bl-Ingliż (It-traduzzjoni tal-originali kienet taqra Il-Monument tal-Ħelsien, Malta – Abbozzi tad-disinji u t-twettiq finali). Ittraduċejt iċ-ċitazzjonijiet rispettivi inklużi fiha. Barra minn hekk, il-fehmiet dwar il-ktieb miksuba mill-Professur Bianco għal dan ix-xogħol qed jiġu riprodotti kemm fl-ilsien originali kif ukoll fit-traduzzjoni. Fit-traduzzjoni ta' din il-monografija ntużaw għadd ta' testi, b'mod partikolari dizzjunarji (Aquilina, 1987–1991; Briffa, 2015; Briffa, 2017; Psaila u Diacono, 1991–1993; Serracino-Inglott, 1975–89; Serracino-Inglott, 2000–2016) u teżawri (Agius, 2000; Agius, 2010; Ellul, 2020). Ħajr lil David Caruana, Direttur Eżekuttiv preċedenti tal-Fondazzjoni Ġużè Ellul Mercer (1984–2008) għall-qari tal-provi tat-traduzzjoni. Biex wiehed japprezza lill-protagonisti fil-ħolqien tal-Monument tal-Ħelsien, daħħalt appendiċi b'noti qosra fuq ħajjet Mintoff u Agius."

**IL-POETI TA' MALTA  
JITKELLMU  
BIL-LINGWA  
BELARUSSA – Kitba  
ta' Yana Psaila**

Dan sar possibbli grazzi għall-kuntatti fil-qasam tal-letteratura li qed jiżviluppaw bejn il-popli ta' Malta u l-Belarus. Is-sena l-oħra l-qarrejja Maltin diġà saru familjari mal-poeżija tal-klassiċi Belarussi, fosthom Francysk Skaryna, Yanka Kupala, Yakub Kolas u oħrajn, kif ukoll fir-rivista "Sagħtar" giet ippubblika t-tielet storja tal-kittieb famuż tat-tfal tal-Belarus Ales Karlyukevich.

Il-letteratura Maltija giet